

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Терновик Н. А.

кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології

Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

ORCID ID: 0000-0002-1425-2423

У статті обґрунтовано волонтерську діяльність як шлях до формування професійних якостей майбутнього психолога. Проаналізовано розвиток волонтерського руху серед студентської молоді у ЗВО. Здійснено аналіз якостей та властивостей особистості студентів-психологів, які дозволяють ефективно та результативно вирішувати основні завдання волонтерського характеру. Розкрито сутність волонтерської діяльності як процесу: її сутність, суб'єкт праці, мету активності, продукт активності, режим, мотивацію активності, її організацію. Зазначено, що важливою умовою для ефективно волонтерської діяльності є не тільки формування певної системи умінь, знань, і навичок, а також психологічна готовність до її здійснення, оскільки психологічна готовність допомагає волонтеру ефективно виконати свої завдання, правильно застосувати знання та досвід, скоригувати свої дії у залежності від обставин. Визначено критерії відбору студентів-волонтерів – майбутніх психологів для здійснення ними соціально-психологічної та волонтерської діяльності.

Ключові слова: волонтер, волонтерський рух, волонтерська діяльність, морально-громадянські цінності, практичний психолог, професійне самовизначення, соціальний проєкт, благодійна допомога.

Ternovyk N. A. The role of volunteering in the formation of professional qualities of the future psychologist

The article substantiates volunteering as a way to form the professional qualities of a future psychologist. The development of the volunteer movement among student youth in higher education institutions is analyzed. An analysis of the qualities and personality traits of psychology students, which allow them to effectively and efficiently solve the main tasks of a volunteer nature, was carried out. The essence of volunteer activity as a process is revealed: its essence, the subject of work, the purpose of the activity, the product of the activity, the regime, the motivation of the activity, its organization. It is noted that an important condition for effective volunteer activity is not only the formation of a certain system of abilities, knowledge, and skills, but also psychological readiness for its implementation, since psychological readiness helps the volunteer to effectively perform his tasks, correctly apply knowledge and experience, adjust his actions in depending on the circumstances. Criteria for the selection of volunteer students - future psychologists for their social-psychological and volunteer activities have been determined.

Key words: volunteer, volunteer movement, volunteer activity, moral and civic values, practical psychologist, professional self-determination, social project, charitable assistance.

Вступ. Сучасні швидкі ритми життя, інформаційний бум, зміни у економічному та політичному житті нашої держави в період воєнного часу призводять до збільшення рівня стресу у житті майже кожної людини. Повномасштабна війна змусила багатьох людей опинитись у скрутній ситуації. Волонтери відіграють важливу роль у наданні допомоги та підтримки. Найбільш чисельна група волонтерів в Україні – це молодь, зокрема – студенти. Для них волонтерство є дієвим способом соціалізації, а також можливістю участі

в соціально корисній діяльності. Волонтерська робота студентських груп спрямована переважно на вирішення актуальних проблем, що існують у суспільстві.

Волонтерський студентський рух – це природне явище, яке можливе лише у вільному, незалежному демократичному суспільстві. Служіння суспільству виховує громадянські почуття, а волонтерський рух, зокрема, є оптимальною умовою прояву альтруїзму, гуманності для самореалізації та самовдосконалення людини будь-якого віку. На даний

момент робота волонтерів відіграє суттєву роль у розвитку суспільства. Студентська молодь є активним учасником волонтерських спільнот. Волонтерська організація постає тим місцем, де сучасний студент має змогу взяти участь у вирішенні певних суспільних проблем, виявити активну соціальну позицію, самореалізовуватись, виявляти власний потенціал, здобувати професійні навички та розвивати соціальну компетентність. Участь у волонтерській діяльності відкриває кожному студенту можливість якісного професійного та життєвого самовизначення [4].

Матеріали та метод. У сучасній психології проблема волонтерства розробляється в контексті таких підходів: функціонального (Г. Клері, М. Снайдер); структурноморфологічного (О. С. Азарова); аксіологічного (К. Бідерман, О. І. Холіна); діяльнісного (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв) та ін. У психологічних дослідженнях переважно йдеться про: процесуальний характер, функції та особливості волонтерської діяльності (Р. Лінч, С. Маккарлей), ключові мотиви волонтерів (П. Джордан, М. Олчман), зв'язок між волонтерською активністю і поліпшенням фізичного і психічного здоров'я (Р. Беккерс, П. Моен), цінності волонтерської діяльності, насамперед, для самих волонтерів. У дослідженнях волонтерської діяльності йдеться про: психологічний зміст (У. П. Косова, М. В. Певная), ціннісні орієнтації (А. І. Рудська), типи волонтерів (В. В. Щорс), мотиваційні складові (К. С. Алексейченко, Г. Клері, Л. О. Кудрінська, Л. І. Матвієнко, М. Олчман, А. Омото, Л. З. Сердюк, М. Снайдер, Т. Шварц); психологічні засади волонтерської роботи та її чинники (О. О. Вовчик-Блакитна, Є. П. Ільїн), особливості її організації (З. П. Бондаренко, А. М. Льовочкіна), цілепокладання (Ю. М. Швалб), психологічні детермінанти (О. С. Азарова, М. С. Яницький), технології залучення та підготовки до неї молоді (О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, А. Й. Капська, Л. П. Люта, І. В. Остапенко, О. В. Чуйко) та ін. У контексті професійного становлення волонтерська діяльність трактується як: чинник становлення особи у професії, спосіб проживання кризи професійної ідентичності (Н. О. Кетова, С. І. Чернікова); мотивація до

формування психологічної готовності до професії (С. О. Сурков); інноваційна форма соціально-трудова відносин та нестандартна форма зайнятості (Г. О. Крапівіна).

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз впливу волонтерства на формування професійних якостей майбутнього психолога.

Результати. Волонтерська діяльність майбутніх психологів є відносно новим соціально-психологічним явищем в українському суспільстві, проте воно активно розвивається. Багато науковців на теперішній час намагаються повністю дослідити цей напрям у всіх аспектах [3].

Так, професія психолога є особливим видом діяльності, який вимагає, крім знань, окремих особистісних якостей, специфічної структури світогляду. Тому разом з теоретичними знаннями і професійними вміннями, які є фундаментом будь-якої професії, молодь, яка отримує спеціальну психологічну підготовку, потребує комплексного психолого-педагогічного підходу до створення умов особистісного розвитку в процесі професійної підготовки.

Участь майбутніх психологів у волонтерському русі дозволяє їм зробити особистий внесок у вирішення соціальних та психологічних проблем, самореалізуватися через ініціювання проєктів і програм соціально-психологічної спрямованості. Студентські волонтерські групи працюють у профілактичному, інформаційно-просвітницькому, рекреативному, реабілітаційному, соціально-рекламному, соціально-побутовому, охоронно-захисному, діагностико-корекційному та фандрейзинговому напрямах.

Соціально-психологічна робота здійснюється на професійному та волонтерському рівнях. В Україні ж, на сьогодні, активно розвивається волонтерських рух серед студентської молоді у ЗВО, громадських організаціях, при центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо. Волонтери з числа студентів сьогодні розглядаються як невід'ємні суб'єкти соціально-психологічної діяльності [7].

У дослідженнях О. Безпалько, Н. Заверико, Н. Комарової, А. Капської розкрито технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності. Особливості роботи волонтерів у соціальних службах для сім'ї, дітей та молоді

висвітлено у працях І. Пінчук, С. Толстоухової, К. Шендеровського та інших. Студенти-психологи активно беруть участь у волонтерських акціях та проєктах, які реалізуються в ЗВО. Однак, часто перед організатором волонтерської програми постає складне питання відбору волонтерів з числа студентів-майбутніх психологів. Тому важливим є визначити критерії відбору студентів-волонтерів для здійснення ними соціально-психологічної роботи.

Розкриття психологічної суті волонтерської діяльності майбутніх психологів вимагає з'ясування психологічної структури такої діяльності. Спираючись на суб'єктнодіяльнісний підхід, Л. О. Кудрінська [8] пропонує виділити основні елементи волонтерської діяльності як процесу: її сутність, суб'єкт праці, мету активності, продукт активності, режим, мотивацію активності, її організацію.

В межах полісистемного підходу через призму теорії неадаптивної активності особистості У. П. Кретова проаналізувала психологічну структуру волонтерської діяльності і запропонувала її модель, яка у своєму змісті розкриває компоненти, необхідні для її здійснення. Модель містить: ресурсний компонент, до якого увійшли необхідні для включення у волонтерську діяльність особисті якості; смисловий компонент, що розкриває особливу цінність відчуття потоку життя як необхідність для здійснення волонтерської діяльності; зовнішній компонент як особливий зовнішній стимул, навколо якого і здійснюється волонтерська діяльність [3].

У наукових працях, зокрема, у К. С. Носової, зазначається, що важливою умовою для ефективної волонтерської діяльності є не тільки формування певної системи умінь, знань, і навичок, а також психологічна готовність до її здійснення, оскільки психологічна готовність допомагає волонтеру ефективно виконати свої завдання, правильно застосувати знання та досвід, скоригувати свої дії у залежності від обставин. Аналіз умінь та навичок, що пред'являються волонтерам, дозволив науковцям виділити наступні сторони психологічної готовності: пізнавальну, спонукальну, комунікативну, особистісну, виконавчу [5].

Таким чином, волонтер-майбутній психолог повинен мати такі якості та властивості особистості, які дозволяють ефективно та результативно вирішувати основні завдання психологічного характеру. Серед них найбільш значущими є:

1. Психологічна компетентність, яка визнається не просто як сума знань, необхідних для надання допомоги окремим особам, а як певний рівень волонтерської діяльності, невід'ємний від сукупності особистісних характеристик, який накладає індивідуальний неповторний відбиток на волонтерську діяльність.

2. Засвоєння таких цінностей, як гуманність, справедливість, конфіденційність, респектабельність, безкорисливість і чесність.

3. Свідоме використання особистісних якостей і диференційоване застосування навичок спілкування.

4. Відповідальність та самодисципліна.

5. Глибока та відверта зацікавленість у вирішенні проблем людей, що потребують допомоги і позитивних результатах роботи.

6. Наявність рис особистості, які викликають довіру та прихильність людей, бажання співпрацювати, допомагати, і водночас, не дозволяють маніпулювати, пригнічувати себе як особистість.

Тому під час відбору волонтерів – майбутніх психологів слід враховувати наступні критерії:

1. Достатня підготовка в галузі психологічних наук, яка має безпосереднє відношення до розвитку навичок соціальної взаємодії, а також сформований інтерес до обраної сфери діяльності.

2. Попередній досвід у якості волонтера з людьми, які потребують психологічної та соціальної допомоги.

3. Особисте обґрунтування майбутнім волонтером: причин вибору саме цієї сфери діяльності; цілей волонтерської діяльності; бажання працювати з потребуючими групами населення, людьми різного віросповідання, представниками меншин, людьми з особливими потребами, із психічно хворими, з різними віковими групами, військовослужбовцями з ПТСР тощо.

4. Рекомендації викладачів, професійних соціальних працівників, викладачів психологів, адміністрації закладів чи інших людей,

здатних дати оцінку даному претенденту як потенційному волонтеру.

5. Наявність досвіду помічника психолога, дипломів, сертифікатів про участь у різноманітних семінарах, тренінгах, участі у діяльності волонтерських центрів та психологічних службах ЗВО тощо.

6. Високі інтелектуальні показники.

7. Задовільний стан здоров'я та високі моральні якості, зрілий світогляд, знання і розуміння цінностей й труднощів волонтерської діяльності.

Окремі аспекти діяльності волонтерів розкриті в працях вітчизняних науковців. Так, у роботах І. Звереві, Г. Лактіонової, С. Савченка, С. Харченка обґрунтовано роль волонтерства як складової соціально-психологічної роботи з молоддю. У дослідженнях О. Безпалько, З. Бондаренко, Р. Вайноли, Н. Заверико, А. Капської, В. Петровича розкрито технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності. Особливості роботи волонтерів у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді висвітлено у роботах О. Кузьменка, Н. Романової, С. Толстоухової [6].

Як складову соціально-психологічної діяльності молодіжних організацій обґрунто-

вано волонтерство в працях зарубіжних авторів, зокрема Г. Каскеллі, Р. Кроу, Б. Левайн, Р. Лінча, С. Маккарлі, М. Мерріл, К. Навартнам, М. Нуланд. Однак, у працях означених дослідників недостатньо розробленим залишається питання висвітлення змісту та напрямів соціально-психологічної роботи студентських волонтерських груп ЗВО.

Висновки. Студентська молодь – це та соціальна категорія, яка перебуває на стадії формування свого світогляду, тому надзвичайно важливо диференційовано підходити до формування ефективності волонтерської діяльності, яка сприяє самореалізації студентів. Необхідно систематично активізувати рефлексію майбутніх психологів таких якостей, як громадська активність, відповідальність, самостійність, віра у власні сили, спроможність свідомо вирішувати власні проблеми і бути творцем власного життя. Цього можна досягти шляхом систематичного впливу на мислительну діяльність майбутнім психологам основними суб'єктами соціокультурного середовища, яка допомагатиме студентам-волонтерам свідомо розв'язувати завдання та спонукатиме їх до самопізнання, самооцінки, самоосвіти та самовиховання.

Список використаних джерел

1. Бондаренко З. П. До питання про менеджмент та супервізію волонтерської роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. 213. № 2. С. 43–53.
2. Голуб В. Л. Ключові поняття та категорії державного управління у сфері волонтерської діяльності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Київ. 2014. № 1. С. 25–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2014_1_6
3. Кулініч Д. Волонтерство як феномен небайдужого суспільства. *Бібліосвіт : інформаційний вісник*. Київ: Державна бібліотека України для юнацтва. 2014. № 4 (52) (1 вересня). С. 16–21.
4. Лазос Г. П., Кісарчук Г. П. Діагностика негативних емоційних станів психологів, що працюють з травмованими військовослужбовцями. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології : монографія / за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тимченка; НУЦЗУ. Х.: ФОП Мезіна В. В., 2017. С. 312–334.
5. Лях Т. Л. Напрямки соціально-педагогічної діяльності студентських волонтерських груп. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика*. Київ, Сімферополь : Універсум, 2010. С. 332–333.
6. Романюк К. О. Особливості діяльності лідера в управлінні волонтерської діяльності. Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: Матеріали XIX Міжнародної конференції молодих науковців. 2017. С. 238–241.
7. Сірко В. С. Принципи волонтерської діяльності в Україні. Організаційно-управлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): матеріали Всеукраїнської. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 17 березня 2017 р.). Черкаси, 2017. С. 57–58.
8. Трубінова, О. А. Соціально-психологічні чинники розвитку волонтерства у локальній спільноті : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Трубінова Ольга Андріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2011. 19 с.

9. Школа волонтерів: навч. посіб. За заг.ред. Г.С.Скитьової [Авторський колектив: Брик Я.А., Говорун Н. В., Дементьєв В.В., Лашук О.М., Мельник О.В., Потій О.В., Скитьова Г.С., 28. Тищенко М.П.] Київ: 2016, 166с. URL: <http://poruch.ua/wpcontent/uploads/2016/10/Posibnik.pdf>
10. Volunteering in Europe: Opportunities and Challenges for the 90s. / Ed. J. Davis Smith. – London : The Volunteer Centre, 1993. 157 p.

References

1. Bondarenko Z. P. (2012). Do pytannia pro menedzhment ta superviziiu volonterskoi roboty [To the issue of management and supervision of volunteer work]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*. 213. № 2. S. 43–53. [in Ukrainian]
2. Holub V. L. (2014). Kliuchovi poniattia ta katehorii derzhavnoho upravlinnia u sferi volonterskoi diialnosti [Key concepts and categories of public administration in the field of volunteering]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. Kyiv. № 1. S. 25–31. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2014_1_6 [in Ukrainian]
3. Kulinich D. (2014). Volonterstvo yak fenomen neбайдужoho suspilstva [Volunteering as a phenomenon of a caring society]. *Bibliosvit : informatsiinyi visnyk*. Kyiv: Derzhavna biblioteka Ukrainy dlia yunatstva. № 4 (52) (1 veresnia). S. 16–21. [in Ukrainian]
4. Lazos H. P., Kisarchuk H. P. (2017). Diahnostyka nehatyvnykh emotsiinykh staniv psykholohiv, shcho pratsiuut z travmovanymy viiskovoslužbovtsiamy [Diagnosis of negative emotional states of psychologists working with injured servicemen]. *Aktualni doslidzhennia v suchasni vitchyzniani ekstremalnoi ta kryzovii psykholohii : monohrafiia / za zah. red. V. P. Sadkovoho, O. V. Tymchenka; NUTsZU. Kh.: FOP Mezina V. V. S.312–334*. [in Ukrainian]
5. Liakh T. L. (2010). Napriamky sotsialno-pedahohichnoi diialnosti studentskykh volonterskykh hrup [Directions of socio-pedagogical activity of student volunteer groups]. *Sotsialna robota i suchasnist: teoriia ta praktyka*. Kyiv, Simferopol : Universum. S. 332–333. [in Ukrainian]
6. Romaniuk K. O. (2017). Osoblyvosti diialnosti lidera v upravlinni volonterskoi diialnosti [Peculiarities of the leader's activities in the management of volunteer activities]. *Problemy osobystosti v suchasni nautsi: rezultaty ta perspektyvy doslidzhennia: Materialy XIX Mizhnarodnoi konferentsii molodykh naukovtsiv*. S. 238–241. [in Ukrainian]
7. Sirko V. S. (2017). Pryntsypy volonterskoi diialnosti v Ukraini [Principles of volunteering in Ukraine]. *Orhanizatsiino-upravlinski, ekonomichni, psykholoho-pedahohichni aspekty zabezpechennia diialnosti Yedynoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu (JeDSTsZ): materialy Vseukrainskoi. nauk.-prakt. konf. (m. Cherkasy, 17 bereznia 2017 r.). Cherkasy*. S. 57–58. [in Ukrainian]
8. Trubnikova O. A. (2011). *Sotsialno-psykholohichni chynnyky rozvytku volonterstva u lokalni spilnoti : avtoref. dys. ... kand. psychol. nauk : 19.00.05 [Socio-psychological factors of the development of volunteerism in the local community: autoref. thesis ... candidate psychol. sciences: 19.00.05]*. Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. K. 19 s. [in Ukrainian]
9. Bryk Ya. A., Hovorun N. V., Dementiev V. V., Lashchuk O. M., Melnyk O. V., Potii O. V., Skytova H. S., Tyshchenko M. P. (2016). *Shkola volonteriv: navch. posib. [School of volunteers: training manual]*. Kyiv. 166 s. Retrieved from: <http://poruch.ua/wpcontent/uploads/2016/10/Posibnik.pdf> [in Ukrainian]
10. Ed. J. Davis Smith (1993). *Volunteering in Europe: Opportunities and Challenges for the 90s*. London : The Volunteer Centre. 157 p.